

Virtus

Virtus 24 | 2017

Journal of Nobility Studies
Jahrbuch für Adelsgeschichte
Jaarboek voor Adelsgeschiedenis

Virtus is an independent and multidisciplinary peer reviewed journal with contributions on the history of the nobility / *Virtus* ist ein unabhängiges und multidisziplinäres peer reviewed Jahrbuch mit Beiträgen zur Adelsgeschichte / *Virtus* is een onafhankelijk en multidisciplinair peer reviewed jaarboek met bijdragen op het terrein van de adelsgeschiedenis.

Redactie / Editorial board:

Hanneke Ronnes (*hoofredacteur / editor-in-chief*), Jos van den Borne (*beeldredacteur / picture editor*), Sebastiaan Derks, Jaap Geraerts, Dries Raeymaekers, Sophie Reinders, Vincent Sleebe, Arie van Steensel, Elyze Storms-Smeets, Steven Thiry

Redactiesecretariaat / Secretary:

Virtus. Journal of Nobility Studies, p/a Prof. H. Ronnes, Universiteit van Amsterdam, Turfdraagsterpad 9, NL-1012 XT Amsterdam, e-mail: h.ronnes@uva.nl

Adviesraad / Advisory board:

prof. R.G. Asch (*Albert-Ludwigs-Universität Freiburg*), dr. J.C. Bierens de Haan (*Paleis Het Loo*), prof. F. Buylaert (*Universiteit Gent*), prof. L. Duerloo (*Universiteit Antwerpen*), prof. J. Duindam (*Universiteit Leiden*), prof. H. Düselder (*Universität Osnabrück*), prof. P. Janssens (*Universiteit Gent*), prof. Y.B. Kuiper (*Rijksuniversiteit Groningen*), prof. R. van der Laarse (*Vrije Universiteit Amsterdam / Universiteit van Amsterdam*), prof. M. Malatesta (*Università di Bologna*), prof. P. Mandler (*University of Cambridge*), dr. S. Marburg (*Technische Universität Dresden*), prof. J. Stobart (*University of Northampton*), dr. M. Venborg Pedersen (*Nationalmuseet Danmark*), dr. S.W. Verstegen (*Vrije Universiteit Amsterdam*)

Voor auteursrichtlijnen / For style sheet: www.virtusjournal.org

Virtus wordt uitgegeven door / is published by Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis (www.adelsgeschiedenis.nl)

Bestuur / Board:

Drs. R.H. Alma (*voorzitter / chair*), jhr. A.J. Gevers, dr. C.A.M. Gietman, drs. E. Ligtenberg, drs. B. Olde Meierink, dr. S.L. Reinders, L.C. Wessels MA, J.H. Wigger (*penningmeester / treasurer*)

Aanmelding / Subscription:

Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis, p/a Historisch Centrum Overijssel, Eikenstraat 20, NL-8021 WX Zwolle, e-mail: info@adelsgeschiedenis.nl. De contributie bedraagt (minimaal) €20,- per jaar (voor instellingen €25,-); studenten en promovendi betalen €15,-; annual subscription fee (outside of the Netherlands): €25,-

ISBN / EAN 978-90-8704-725-2 | ISSN 1380-6130

Op het omslag / On the cover:

Landschap met gezicht op kasteel Middelgeest (Huys Roucoop) te Voorschoten aan de Vliet / Landscape with a view of the castle of Middelgeest at Voorschoten (detail, doek, Jan van Goyen, 1642; coll. Museum De Lakenhal, Leiden)

Opmaak: Uitgeverij Verloren, Hilversum

Vormgeving: Frederike Bouten, Utrecht

Druk: Wilco, Amersfoort

© 2017 Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis en auteurs

Inhoudsopgave

Ten geleide	7	
Artikelen		
Adel en heerlijkheden in Québec. De opkomst en het voortleven van een sociale groep en een feodaal instituut (ca. 1600-2000) <i>Benoit Grenier en Wybren Verstegen</i>	9	5
Handel in heerlijkheden. Aankoop van Hollandse heerlijkheden en motieven van kopers, 1600-1795 <i>Maarten Prins</i>	31	
Beschermd en berucht. De manoeuvreerruimte van jonker Ernst Mom binnen het rechtssysteem van zestiende-eeuws Gelre <i>Lidewij Nissen</i>	57	
Prussia's Franconian undertaking. Dynasty, law, and politics in the Holy Roman Empire (1703-1726) <i>Quinten Somsen</i>	75	
Gutsbesitzer zwischen Repräsentation und Wirtschaftsführung. Das Gut Nordkirchen in Westfalen im 18. und 19. Jahrhundert <i>Friederike Scholten</i>	105	
Adel op de pastorie. Aristocratische huwelijken van predikanten in de negentiende eeuw <i>Fred Vogelzang</i>	129	
Object in context		
Het middeleeuwse Binnenhof <i>Monique van Veen</i>	151	

Korte bijdragen

- What do Dutch nobles think about themselves? Some notes on a 2016 survey on the identity of the Dutch nobility 173

Yme Kuiper en Huibert Schijf

- Matthijs van der Merwede. Een zeventiende-eeuwse libertijn en/of bekeerling? 187

Mart van Oers

- Wonen, vechten en besturen. Verslag van het symposium ‘Borgmannen en Borgmanshuizen. Landsheerlijke dienst en standsbewustzijn’, 22 en 23 oktober 2015, Heek-Nienborg 200

Leon Wessels en Evelyn Ligtenberg

- 6 Achter de schermen. Het dagelijks leven aan het hof van de graven van Blois 203

Hanneke Ronnes

- A new nobility and a new urban history 207

Ben Pope

- Het *album amicorum* als spiegel van de leefwereld van jonge vrouwen 213

Marie-Ange Delen

- Heerlijkheden in Holland in kaart gebracht 218

Maarten Prins

- Walcherse weelde 222

Ronald van Immerseel

- Huismerk Oranje-Nassau 226

Luc Duerloo

- Reizen in een burgerlijk Hof van Eden 230

Yme Kuiper

- Trouw aan de keizer. Dagboeken van een vleugeladjutant 237

Yme Kuiper

- De Europese adel en de natie 245

Paul Janssens

Interview

- Het is nooit af. Een interview met Marietje van Winter 250

Sophie Reinders

Ten geleide

De Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis kent één erelid en dat is emeritus hoogleraar Marietje van Winter. Dit jaar vierde ze haar negentigste verjaardag – een passende gelegenheid om de *grand dame* van de Nederlandse adelsgeschiedenis te vragen voor het jaarlijkse interview in *Virtus*. Het interview getuigt van haar voortdurende interesse in middeleeuwse (adels)geschiedenis en van haar niet aflatende inzet als onderzoeker en auteur.

7

De rubriek Object in context kent dit jaar eveneens een bijzondere invulling. Ze is gewijd aan het middeleeuwse Binnenhof in Den Haag, al eeuwenlang het centrum van de politieke macht in Nederland. Archeologe Monique van Veen brengt de laatste stand van onderzoek ten aanzien van de bouwgeschiedenis en het gebruik van de tuinen, poortgebouwen en vertrekken in kaart.

Verder bevat *Virtus* 2017 naast korte bijdragen en recensies een zestal artikelen, gelijkelijk verdeeld over Nederlandse en buitenlandse onderwerpen. Twee van die artikelen betreffen de motieven van edelen en burgers om landgoederen of heerlijkheden te verwerven. Maarten Prins onderzoekt de redenen tot aankoop van Hollandse heerlijkheden in de periode 1600-1795 en concludeert dat het verwerven van status de belangrijkste drijfveer was. Friederike Scholten behandelt in haar bijdrage een landgoed in Westfalen in de achttiende en negentiende eeuw en stelt dat – naast status of representatie – de economische functie een belangrijk motief was voor de verwerving van landgoederen.

Een rechtshistorische insteek hebben de artikelen van de Lidewij Nissen en Quinten Somsen, die beiden een juridisch geschil volgen. In het geval van Nissen is dat een strijd tussen het Gelderse hof en graaf Willem van den Bergh in de zestiende eeuw. Inzet van het voortslepende geschil was de schuld of onschuld van een overspelige leenman van de graaf, die werd verdacht van de moord op de echtgenoot van zijn maîtresse. Somsen behandelt een langlopend opvolgingsconflict rond Bayreuth begin achttiende eeuw dat diende voor de *Reichshofrat*. Verschillende leden van de Hohenzollern-dynastie, onder wie koning Frederik I, kruisten de degenen in dit politiek-juridische steekspel.

Fred Vogelzang gaat in zijn artikel in op de vraag waarom predikanten vóór 1800 nooit of bijna nooit trouwden met adellijke vrouwen en daarna juist wel. Benoît Grenier en Wybren Verstegen presenteren, ten slotte, de ontwikkelingsgeschiedenis van heerlijkheden in Quebec tegen de achtergrond van wisselende koloniale machten.

Het jaar 2017 zag een aantal wijzigingen in de samenstelling van de redactie. We hebben tot onze spijt afscheid genomen van Nikolaj Bijleveld. In 2007 trad hij toe tot de redactie en daarbinnen vervulde hij de rol van secretaris (vijf jaar) en eindredacteur (vier jaar). Voor de afgelopen edities heeft Nikolaj voor onze interviewrubriek een aantal adelshistorici bijzonder mooi geportretteerd. Het redactiewerk bleek echter steeds moeilijker te combineren met zijn huidige werkzaamheden voor de Universiteit Groningen en zijn onderzoek. Binnenkort verschijnt zijn studie *De protestantse pastorie in Noord-Nederland*; daarnaast is hij samen met Wybren Verstegen de trekker van het onderzoeksproject ‘The Senate and the people in North Atlantic small power constitutional monarchies’, gefinancierd door het Fonds Staatsman Thorbecke (KNAW). In de toekomst hopen wij Nikolaj als auteur voor *Virtus* terug te zien. Op deze plek willen we hem hartelijk bedanken voor zijn jarenlange inspanningen voor het jaarboek en we wensen hem veel succes met zijn nieuwe project.

8 Nieuw toegetreden tot de redactie zijn drie jonge talentvolle wetenschappers. Allereerst Sophie Reinders, werkzaam aan de Universiteit Utrecht als docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde bij de afdeling Nederlandse taal en cultuur. In 2017 promoveerde zij in Nijmegen op *De mug en de kaars*, een studie over *alba amicorum* van adellijke vrouwen, waarvan tegelijkertijd een handelseditie verscheen bij uitgeverij Vantilt. Ook nieuw binnen de redactie is Steven Thiry, verbonden als postdoctoraal onderzoek van het FWO Vlaanderen aan de Universiteit Antwerpen. In 2015 verdedigde hij een proefschrift over de rol van heraldiek in de constructie van vroegmoderne, vorstelijke autoriteit, waarvan de handelseditie binnenkort verschijnt bij Thorbecke. Momenteel werkt hij aan een project over de politieke betekenissen van nieuwe antiquarische attitudes tijdens de Opstand ten opzichte van het dynastieke verleden. Hoewel Jaap Geraerts al enkele jaren geleden toetrad tot de redactie, stellen we ook hem graag aan u voor. Hij promoveerde eveneens in 2015. Aan University College London verdedigde hij een proefschrift over de katholieke adel in de zeventiende-eeuwse Republiek. Sinds 2013 werkt hij als postdoctoraal onderzoeker aan het project ‘The archaeology of reading in early modern Europe’ en is hij verbonden aan het University College Londen Centre for Digital Humanities.

We prijzen ons gelukkig dat jonge wetenschappers belangstelling tonen voor een terrein van onderzoek waarvan de waarde bij het verschijnen van de eerste jaargang van *Virtus* in 1993-1994 in de academische wereld – zeker in Nederland – nog maar door weinigen werd gezien. In dat opzicht heeft adelsgeschiedenis de laatste decennia veel gewonnen.